

4854

پیغمبر اکرم

www.ketab.ir

چالش‌های درونی امامان شیعه علیهم‌السلام

واکاوی مناسبات و منازعات اصحاب
و علویان با امامان شیعه علیهم‌السلام

تألیف: حسین حمزه

تقدیم به مادر

دریای بیکران فداکاری و عشق
که وجودم برایش همه رنج بود
و وجودش برایم همه مهر

سرشناسه: حمزه، حسین، ۱۳۶۵-
 عنوان و نام پدیدآور: چالش‌های درونی امامان شیعه علیه السلام: واکاوی مناسبات و
 منازعات اصحاب و علویان با امامان شیعه علیه السلام / تألیف حسین حمزه.
 مشخصات نشر: قم: طلیعه نور، ۱۳۹۷.
 مشخصات ظاهری: ۱۲۰ ص.؛ ۱۴،۵ × ۲۱،۵ س.م.
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۸۱۸-۷۱-۸
 وضعیت فهرست نویسی: فیبا
 یادداشت: کتابنامه.
 عنوان دیگر: واکاوی مناسبات و منازعات اصحاب و علویان با امامان شیعه علیه السلام
 موضوع: شیعیان -- تاریخ
 موضوع: Shiites -- History
 موضوع: ائمه اثنا عشر
 موضوع: Imams (Shiites)
 موضوع: ائمه اثنا عشر -- اصحاب
 موضوع: Imams (Shiites) -- *Aspects
 رده نشر: کنگره: ۲۱۳۹۷ ج ۸ / ح ۵ / ۳۶ BP
 ر.بندی: بی: ۲۹۷ / ۹۵
 شمارگان: باشاسی ملر: ۵۴۲۱۳۱۱

امارات طلید نور

نام کتاب: چالش‌های درونی امامان شیعه علیه السلام
 تألیف: حسین حمزه
 ناشر: طلیعه نور
 صفحه آرای: ربابا کتاب
 تاریخ و نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۷
 شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۸۱۸-۷۱-۸
 قیمت: ۱۷,۰۰۰ تومان

مرکز پخش

فهرست مطالب

مقدمه	۹
امامت و جایگاه آن نزد سیه	۱۵
واکاوی واژگان علوی و سیادت در متون روایی و تاریخی .	۲۳
نقش علم انساب در تمدن اسلامی	۲۳
نگاه تاریخی به واژه علوی	۲۸
نگاه تاریخی به واژه سید	۳۱
کنکاشی در واژه اصحاب	۳۱
اصحاب اهل بیت (علیهم السلام) (تعاریف و گونه شناسی)	۳۶
گونه شناسی کلی اصحاب امامان	۳۸
اختلاف فکری اصحاب امامان و اندازه های معرفتی آنها ...	۴۵
۱. شواهد و قرائن رجالی	۴۵
۲. شواهد تاریخی و حدیثی بر فضل و برتری برخی اصحاب ...	۵۱

عوامل و اسباب اختلافات اصحاب ۵۷

۱. اختلاف طبایع و سلیق انسان‌ها ۵۷
- شواهد حدیثی ۶۱
۲. موانع و مشکلات سیاسی امامان علیهم‌السلام و استفاده از عنصر تقیه ۶۶
- مخالفت اصحاب با امامان شیعه ۷۳
- انتظار اصحاب از امامان در بحث مهدویت ۸۳

آغاز مدرّعات و مناسبات علویان با امامان شیعه ۸۹

۱. دوران امامت امام سجّاد و امام باقر علیهم‌السلام ۸۹
۳. دوران امامت امام صادق علیه‌السلام ۹۲
- الف) نزاع علوی با امام ۹۲
- ب) نزاع علویان با امام صادق علیه‌السلام ۹۳
۴. دوران امامت امام کاظم علیه‌السلام ۹۶
۵. دوران امامت امام رضا علیه‌السلام ۱۰۱
۶. دوران امامت ابن‌ابن‌الرضا علیه‌السلام ۱۰۸

منابع و مآخذ ۱۱۱

مقدمه

امامان شیعه جایگاه بالایی نزد مسلمانان در دو قرن نخستین اسلام داشتند، در این بین، ترک درست و منطقی از نوع رابطه امامان با اصحاب خود که نقشی اساسی در انتقال کلمات و سخنان امامان شیعه برای نسل بعدی بر عهده داشتند، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، در این میان، نمی‌توان فقط با نگاه مثبت به این تعاملات دقت کرد، بلکه سوال مهمی که در این‌گونه بررسی‌ها خودنمایی می‌کند، این است که آیا در میان انبوه ارادت‌های که میان اصحاب و امامان بوده است، افراد یا گروهی بودند که خود را از مریدان و ارادتمندان آن حضرات قرار دهند، اما با اقوال و افکار امامان مخالفت کنند؟ یارانی که گنجینه بی‌بدیل سخنان و فرامین امامان شیعه علیهم‌السلام به واسطه نقل‌ها و کتابت آنها به دست ما رسیده است. اصحابی که با مراتب گوناگون و مختلف خود تا پای جان برای انتقال این گوهر گران بها ارزش قائل بودند و آن را با تمامی مشقت‌ها به نسل‌های بعدی انتقال دادند. در این بین، علویان نیز که از بنی‌هاشم به شمار می‌آمدند و برخی آنها از راویان احادیث اهل بیت علیهم‌السلام نیز بودند، از ویژگی خاصی در تحلیل درون مذهبی برخوردارند،

زیرا اینان از یک سواز نزدیکان و از ذریهٔ اهل بیت علیهم‌السلام به شمار می‌آمدند و از دیگر سو، خود با معارف امامان شیعه سروکار داشتند.

آنچه در این نوشتار بیان شده است، این است که با استناد به ادلهٔ نقلی و عقلی، میان اصحاب امامان اختلاف مراتب و تفاوت‌هایی در ادراک معارف والا و بالا وجود داشته است و این نوع اختلاف، امری عادی و رایج به شمار می‌آید؛ اصطلاحات مختلف فقهی، وجود احادیثی بر تفضیل یک صحابی بر دیگر اصحاب و در نهایت، حکم عقل مبنی بر مختلف بودن ظرفیت‌ها و استعدادها، همگی دلیلی بر این گفتار قلمداد شده است. در این میان، این اختلاف در میان اصحاب و علویان، موجب بروز دیدگاه‌ها و تحرکات اجتماعی در میان جامعهٔ شیعه شده است که در بسیاری از موارد رضایت امامان علیهم‌السلام را در بر نداشته است.

ما در این وجیزه به واکاوی این اختلاف‌ها، نزاع‌های درونی جامعهٔ شیعه پرداخته‌ایم، از این جهت که امامان شیعه به عنوان رهبران و راهنمایان الهی در نزد شیعیان جایگاه و منزلت ویژه‌ای داشته‌اند و این ویژگی به ضمیمهٔ مقام عصمت موجب گردید تا شیعیان مخلص در نوع عملکردهای سیاسی و اجتماعی، پیرو محض امامان شیعه باشند؛ هرچند در این میان، شیعیانی نیز بودند که در مواضع گوناگون عَلم مخالفت برمی‌داشتند، اما می‌توان گفت اغلب شیعیان به عظمت و بزرگواری امامان شیعه اذعان داشته و امامان نیز با راهبرد، مدارا و صبر با آنها برخورد می‌کردند. اختلاف مواضع تنها به عموم شیعیان و طبقات زیرین جامعه خلاصه نمی‌شد، بلکه اصحاب و یاران نزدیک اهل بیت نیز در برخی موارد از امامان علیهم‌السلام انتظاراتی

داشتند که امامان آن دیدگاه را به صلاح جامعه آن روز مسلمانان نمی دانستند. این گونه عملکردها از سوی امامان شیعه بعدها نگرش های گوناگونی را در خصوص مواضع و آرای آنان در مقاطع مختلف سیاسی و حتی اجتماعی پدید آورد که به برخی آنها اشاره می کنیم:

۱. اولین نگاه متعلق به پژوهشگرانی است که براین باورند که اساساً امامان شیعه هیچ گاه در برابر دستگاه خلافت سر تسلیم فرود نیاوردند و اگر نگوییم همه قیام های واقع شده در دوران آنها، بلکه اغلب آنها به اشاره و امرایشان به وقوع پیوسته است و امامان در نوع نگاه سیاسی خود تشکیل حکومت را مد نظر داشتند و درحقیقت، زندگی این بزرگواران علی رغم تفاوت های ظاهری، در حقیقت، حرکتی مستمر و طولانی است که از سال یازدهم هجرت شروع شد و ۲۵ سال بعد و در دوران غیبت صغری پایان یافته است. براین نگاه به زندگانی امامان شیعه، همه مبارزه های آنان، اعم از مبارزات مسلحانه که در دوران سه امام نخستین شیعه به وقوع پیوست تا مبارزات علمی و فرهنگی که در دوره امام سجاد (علیه السلام) آغاز شد و در دوران امامان باقر و صادق (علیه السلام) به اوج خود رسید، همگی در یک راستا در حرکت بودند و آن تشکیل حکومت اسلامی بوده است.

۲. برخی براین عقیده اند که اساس دعوت رسول مکرم اسلام ﷺ به زعامت امیرالمؤمنین علی (علیه السلام)، تنها دعوت به رهبری فقهی و دینی بوده، نه رهبری سیاسی. دراین نگاه، میان دو عنصر سیاست و دیانت و قلمروی هر کدام از آنها، تفاوت های لحاظ شده است. دراین نظریه همان گونه که خداوند و رسول او حق انتخاب رهبر و زعیم برای مردم را دارند، مردم نیز چنین حقی دارند که رهبر و خلیفه خود را خود برگزینند؛ یعنی مردم در عرض

خداوند و رسولش قرار می‌گیرند و شارع مقدس تنها می‌تواند مردم را به بهترین و فاضل‌ترین فرد جامعه راهنمایی نماید.

۳. در مقابل، برخی نیز بر این باورند که نگاه امامان علیهم‌السلام بیشتر نگاهی باطن‌گرایانه بوده که اولویت اصلی و اساسی آنها ترویج دین و فرهنگ و بسط آموزه‌های تشیع در بستر جامعه می‌باشد و هیچ الزامی وجود ندارد که امام تشکیل حکومت دهند، بلکه اگر امکان تشکیل حکومت فراهم شد، برای ترویج اندیشه‌های دینی دست به تشکیل حکومت می‌زنند و اگر چنین شرایطی برای امام پیش نیامد، به کارزیربنایی خود که همان بسط آرا و اندیشه‌های شیعه است، می‌پردازند.

می‌توان به دیدگاه درم ایرادهایی وارد کرد، ازجمله اینکه آیا می‌توان پذیرفت رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم که برای غرس نهال اسلام مرارت‌ها و مصایب زیادی کشیده است، برای آینده و رهبری امت اسلامی طرحی نداشته باشد؟ و بنا بر صحت فرض مطرح‌شده، عقل، انتخاب خدا و رسول او، برگزینش مردم مقدم می‌دارد؛ زیرا قطعاً انتخابی که به تأیید خداوند و رسول باشد، بهترین گزینه برای زعامت و رهبری است. در این میان، می‌توان میان نظریه اول و سوم اتحاد و جمع‌بندی قائل شد؛ بدین بیان که همگی امامان به مثابه انسانی ۲۵۰ ساله بودند که در برهه‌های گوناگونی به مقتضای شرایط و فشارهای اجتماعی، مواضع مختلفی را پیش می‌گرفتند؛ اما اصل اولی در نزد آنها، ترویج اسلام ناب و بسط فکری و عملی آموزه‌های تشیع بوده و رسیدن به حکومت برای ایشان اصالت نداشته است. در مجموع، حکومت کردن برای امامان شیعه در حکم استفاده از ابزاری برای رسیدن به هدفی مهم که گسترش اسلام باشد، مد نظر بوده است.

در پایان بر خود لازم می‌دانم از زحمات استاد فرهیخته، جناب دکتر علی آقانوری که با نظرات بجای خود و بازبینی بخشی از مطالب کتاب، به غنابخشی این اثریاری رساندند، تقدیر و تشکر نمایم و از خداوند منان آرزوی سلامتی و موفقیت ایشان را در تمام عرصه‌های زندگی مسئلت دارم.

والله المستعان

کمترین نوکر درگاه اهل بیت علیهم‌السلام

حسین حمزه - قم مقدس